

Déri Balázs

„Szép harmóniák, új dallamok”

Az új Baptista gyülekezeti énekeskönyv — I.

Hosszas várakozást követően, majdnem egyévtizednyi, megállások miatt is elnyúlt előkészítő időszak s kétéves igen intenzív munka után 2003 karácsonyán megjelent a magyarországi baptisták új gyülekezeti énekeskönyve.

Jobbágy István, az azóta elhunyt kiváló baptista egyházzenesz és énekszövegíró, aki a *Magyar Egyházzene* első évfolyamának négy számában végigkövette a magyar baptista ének- és zeneügy történetét,¹ még egészen közelinek érzékeltette *A hit hangjai* énekeskönyv átdolgozását.² Jó ideje az egyházi közbeszéd tárgya volt az énekeskönyv megújításának szükségessége, ám ki-ki másként gondolta el. Maguk a —fiatalos lendületüket az évtizedek múlásával is megőrző— hajdani szerkesztők-szerzők sem tértek ki sem a véleményalkotás, sem a munka elől. Számot vetettek az idő múlásával, látták művük hibáit és sok-sok erényét is. Számot vetettek ugyanakkor az egyházi közeg — az egyházvezetés, a lelkészi kar s a laikusok— megfogalmazta vélemények kompromisszumokra lehetőséget alig adó ellentéteivel is. (Kérdés, hogy egyáltalán kell-e, vagy meddig mehet a kompromisszum?) Az új könyv részletes előszava éppen a munka megakadásának okairól való hallgatásával beszédes. A belső nyilvánosság előtt folyó vitát a *Békehírnök* című felekezeti lap hasábjain is követni vagy legalább sejteni lehetett: nyilvánvaló, hogy nemcsak ízlésvitáról volt, vagy van is szó. Nemcsak egyfelől a „konzervatív”, liturgikus irányultságú egyházzene (a hagyományos keresztény-keresztényen gyülekezeti ének és a színvonalas énekkari, zenekari és orgonazene), másfelől a könnyűzene (keresztény rock) vagy a könnyűzene felé elszíneződött régebbi és újabb „ébredési” (revival) énekek, az ún. „ifjúsági” zene, a „szolgáló csoportok” s az ezeket kísérő elektromos hangszerutánszatok ellentétéről; s ami a könyvet illeti: nemcsak a komolyan szerkesztett, gondosan harmonizált gyülekezeti vagy karénekeskönyv és a kézzel vagy írógéppel írt szamizdat, később pedig a kivetített éneklap, meg a primitív gitárakkordok ellentétéről volt szó.

Az ízlésvitát ugyanígy mederben lehet tartani, hiszen az korábban is létezett: *A hit hangjai* IX., reformkiadása, amely 43 éven át szolgált, sok helyen és több irányzatban évtizedek alatt sem nyert teljes elfogadást. Sokan és sok helyen gyakrabban énekeltek-énekeltek a függelékbe „száműzött”, 466-ossal kezdődő énekeket; a kötetlen énekválasztás, a lelkész vagy a laikus igehirdető

Déri Balázs zenetudós, klasszikus filológus, középkorkutató, az ELTE BTK Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszékének vezetője, az Ókortudományi Intézet igazgatója, oktatási és tanulmányi dékánhelyettes.

¹ „A magyarországi baptista gyülekezeti és kóruséneklés múltja és jelene I–IV.”, *Magyar Egyházzene* I (1993/1994) 48–54; 178–181; 316–320; 413–418.

² Uo. 413.

szabadsága (vagy itt-ott, különösen a kisebb gyülekezetekben az egyes hívek „kedves lelki éneke” kérésének gyakorlata) erre lehetőséget is adott. A gyülekezeti énekeskönyv mellett néha ellenőrizetlen eredetű és színvonalú lapocskák is megjelentek, hogy aztán általában gyorsan el is felejték őket. A majdnem professzionális kórusok mellett vegyes repertoárú és színvonalú alkalmi csoportok, a minőségi kamara- vagy éppen szimfonikus zenekarok mellett (ha általában nem is azokkal egy helyen) pengetős vagy esztrád hangszerelésű együttesek is működtek, s nemcsak az általános harmónium vagy a ritkább orgona, hanem itt-ott harmonika is kísért éneket, majd a teljes gyülekezet istentiszteletén kívül, ifjúsági csoportokban a gitár is polgárjogot nyert.

Sajátos módon az egészséges konzervativizmuson kívül az általános kulturális közeg (a mitikus „Kodály országa”), a komolyzenét előnyben részesítő iskolai oktatás, sőt a politika: a kiadások szigorú engedélyeztetési eljárása is az „egyházias”, a „komoly” megtartását segítette elő.

Sokkal mélyebbre nyúlnak az ellentétek gyökerei: nyilvánvalóan az egyház önmeghatározásával függenek össze, s lényegében teológiai jellegűek. Ugyanúgy, mint bármely mai egyházi közösségben. A kérdések is hasonlóak, a „megoldások” tévútjai is hasonlóak, és valószínűleg a járható utak is hasonlóak lennének... Csak néhány a kérdésekből és az ellentétes válaszokból!

Mi a nyilvános baptista istentisztelet fő célja? Isten dicsőítése, a hívek épülése lélekben és ismeretben, egyszersmind, a sajátos baptista küldetésstudatnak megfelelően, a „lelkek megnyerése”, vagyis a misszió, válogatott eszközökkel? — vagy (bár egyértelműen azokat sem megtagadva) az utóbbi túlzott hangsúlya: „misszió”, a még nem gyülekezeti tag látogatók s kívülállók (vagy éppen a diszkók világának vonzásától féltett fiatalok) minden áron, nem mindig tiszta eszközökkel való megragadása, akár súlyos engedményekkel is, különösen a zene tekintetében?

A hagyományos, közép-európai színezetű (alapvetően német kispolgári és alföldi református paraszti háttérű) kegyesség átlátható, kis- és középméretű, 3–500 (rendszeres gyülekezeti életet élő, egymással szoros kapcsolatot tartó) tagot csak ritkán számláló gyülekezetekben, melyek hosszabb időszakokat is fordíthatnak a belső építésre, az összetartozás megerősítésére (még ha ilyenkor is hangsúlyozzák vagy hiányként élik meg a „missziót”), ellentétes az amerikai mega-gyülekezetek egyoldalúan sikerorientált lelkiségével, a sztár-prédikátorok „kereszteshadjárataival”, a látványos kampányokkal.

Puritán, kevés változó elemből álló, szövegileg nagyrészt kötetlen (bár az idők folyamán szöveganyagában is erősen formalizálódó), de szerkezetében nagyon is kötött liturgia jellemezte a baptizmust, amely esetleg utat is találhatott volna egy liturgikus megújulás felé is (amint az szórványosan szabadegyházi közösségekben is felbukkan); lényegileg összeegyeztethetetlen ezzel az állandósult változékonyság, szerkezeti kötetlenség, az ötletekből hamar kimerülő improvizáció, vagy a mostanság több felekezetben divatos, de máris megcsontosodott istentiszteleti forma, az ún. „dicsőítés”.

Ökumenikus „nyitás” — vagy elutasító gyanakvás? (Persze, ismét az egyházzene tekintetében sajátos válogatással, hiszen a gregorián vagy a Lutherkorál nem esik azonos elbírálás alá a könnyűzenével...)

Mielőtt az olvasó azt vélné, hogy a többrészesnek, alaposnak szánt recenzió köztudottan római katolikus felekezetű írójaként —mint felelőtlen felelős szerkesztő— folyóiratunk szellemével össze nem egyeztethető módon beleavatkozom egy másik felekezet belső ügyeibe, szokatlan, de talán érthető nyíltsággal el kell számolnom saját baptista háttérrel, családi kötődéseimmel, a kapott örökséggel. Eredetileg református anyai dédszüleim a XX. század legelején Mezőtúron csatlakoztak a Magyarországon akkor még alig néhány évtizedes baptista közösséghez. Nagyanyámat 1894-ben még reformátusnak keresztelték. (A színhely, a mezőtúri nagytemplom fényképe a lakás falán függött azután is, hogy —csak az öregkor küszöbén— maga is újrakeresztelkedett s hivatalosan is baptista lett.) Miután a bugaci tanyavilágba, az orgoványi futóhomokra költöztek, —ahogy arról a *Kelet népe* 1939. júniusi számában megjelent önéletrírásában beszél— dédapám, darvasi Szabó Balázs a saját földjén épített imaházat, amely a lakóitól ma már nagyrészt elhagyott pusztában ma is áll; a kevés megmaradt épület egyike, néhanap református istentiszteletet tartanak benne. A nagyanyám tanyáján töltött néhány hónap után gyermekkorom első hat évében Tápiószőlő külterületén, egy tanyabokorban éltünk, onnan vittek, illetve jártunk be hetente többször is a falusi baptista gyülekezetbe, amelynek szegényes gondnoklakásába 1960-ban, az iskolakezdés táján költöztünk. Az általános iskolai évek az utolsó félév híján végig a baptista gyülekezet és az imaház lelki és fizikai környezetében teltek.

Sok évre rá, gyömrői katolikus kisértő kántorság, pünkösdi gyülekezeti kórusvezetés és az újpesti baptista gyülekezetben, *Beharka Pál* melletti másodorganistaság, majd az alsó-krisztinavárosi templom évekig tartó látogatása után át-, illetve visszatértem a katolikus egyházba. (Apai ágon katolikus nagyszüleim ugyanis hajdan ragaszkodtak csecsemőkori megkeresztelésemhez, mely félévnyi huzavona után Tápiószőlőben, a Kisboldogasszony-templomban ment végbe. A gótikus kistemplom, melynek tőszomszédságában az iskolát is kezdtem, maga a titkok világa volt a szenteltvíztartóval, a tömjén-, gyertya- és nyáron a nehéz liliomillattal, az oltárral, az örökméccsel, a gipszszobrokkal s a keresztút képeivel. Baptista —vallási tekintetben szokatlanul nyitott, nagy fantáziájú— nagyanyámmal szinte naponta benéztünk a templomba, amikor fűvet szedni mentünk a temetőbe, és a templom előtti térségen sok-sok katolikus temetésen vettünk részt. A „ceremónia”, a liturgikus öltözetek, a latin nyelv s a „tót” asszonyok palócos dialektusban kántált énekei rendkívül vonzóak. Misére ritkán jutottam el, leginkább Vas megyében, apai nagyszüleimnél, akiket a nagy távolság miatt évente egyszer látogattunk meg az akkor még templom nélküli, csak haranglábbal bíró kisközségben, Döbörhegyen. Innen mentünk át a Sárkány Boldogasszony-napi „bucsukba” Szarvaskendré.)

Maga a felnőttkori visszafogadás és egyidőben a bérnyálás a legszűkebb körben történt, és nem vertem nagydobra. Így aztán egy katolizálásomat titokban régóta remélő idősebb barátom nem kapott levegőt, amikor egy félreértésekkel teli alkalom után tisztáztam vele a helyzetet. Tudta, hogy döntésem nem hirtelen föllángolás eredménye és hogy semmiféle naiv, öntudatlan várakozás nincs bennem. Meglepetésében igen meglepőt mondott: „Most fogod igazán megbecsülni, amit a baptista egyházban kaptál.” Az örökség megbecsülésének okán és jogán merek tehát nyilatkozni. Ez alkalommal elsősorban annak egyházzenei, sőt egyáltalán zenei vonatkozásairól.

Gyermekéveim zenei megnyilvánulásai előbb szinte teljesen, majd indítatásiban a baptista egyházzenehez, azon belül is elsősorban a gyülekezeti énekeskönyvhöz kötődtek. Éppen a faluba költözésünk idején egy mezőtúri származású fiatalember, Kovács István, szakmája szerint ács, pengetőszenekar alapítása végett kottaolvasásra és hangszerre tanította a gyülekezet fiatal tagjait, köztük szüleimet. Hangszertanuláshoz még kicsinek tartottak, de az órákon, hiszen a szomszéd lakásban laktunk, hagytak részt venni. Karácsonyra az írással párhuzamosan a kottaolvasást is megtanultam. 1960 karácsonyára jelent meg *A hit hangjai* említett kiadása, amelyet évekig „új Hithangjainak” neveztek. A gyülekezetbe egy mintapéldány érkezett, s mivel betegágyban feküdtem, én kaptam meg. Ez volt életem legmeghatározóbb könyvajándéka. Mi volt az a titokzatos erő, amely hozzá vonzott? Talán az általános várakozás? (Csak sokára, utólag tudatosult bennem, hogy nem csak pozitív várakozás volt iránta.) Az, hogy új volt? Az, hogy én kaptam a könyvet? Úgy emlékszem, azonnal rávettem magamat, bár nyilván nem minden nehézség nélkül mehetett a két sorban, négy szólamban írt kotta lapról olvasása. Nagyon hamar fölfedeztem a szerzőkről szóló rövid ismertetéseket. Számtalanszor olvastam istentiszteletek (a hosszú prédikációk) alatt is a Biblia mellett az indexeket, a tárgymutatókat — a tudományosság valamiféle megérzésével. Mikor végigénekelünk egy éneket, hátralapoztam, hogy mit lehet tudni a dallam és a szöveg írójáról. Hiába tudtam már betéve, mindig újra olvastam a „Hadd menjek, Istenem, mindig feléd” történetét a Titanic katasztrófájával, s hogy az „Ó, lenne bár ezernyi nyelvem” kezdetű éneket a szerző a leégett háza üszkös romjai felett írta, és a vak Fanny Crosby meg Zinzendorf gróf hány ezer éneket költött. Különös jelentőséget tulajdonítottam annak is, hogy az első ének (az *Allein Gott in der Höh' sei Ehr* fordítása) fölött ott állt az eredete: „Latin himnuszról, 1524.”, s a végén az utalás a „Gloria in excelsis” latin himnuszra.

Az új énekeskönyv megtanítása szívós következetességgel és —visszagondolva— biztosan nem minden ellenállás nélkül történt. „Kovács bácsi” hétről hétre, emlékeim szerint a vasárnap délelőtti és délutáni istentiszteletek után (a csütörtök estin kevesebben voltak) vette elő az új énekeket vagy a régebben is ismert énekek új alakját, s a következő hetekben módszeresen visszatértek a megtanultakra. De ha vendég, például lelkészjelölt jött legációba,

általában ő is tanított új éneket. (Emlékszem, mikor Jobbágy István igen sikerült szövegét —*Légy mindhalálig hű, / mint az Üdvözítő*— egy addig nem ismert dallammal tanultuk, én voltam a legbátrabb, felszólításra jelentkeztem, hogy tudom az éneket.) A „régii Hithangjai” azonban csak lassan kopott ki a használatból. Újranyomás hiányában a régi példányok lassan elrongyolódtak, elfogytak, de kisebb körben —valószínűleg a bensőségesség okán vagy a különállás jelzéseként— a hétköznapi esti női bibliakörben (amelyre anyámmal együtt beültem) sokáig énekeltünk a régi, sárguló könyvből —különösen azokat az énekeket, amelyek kihagyását fájlalták, vagy amelyeknek a régi szövegváltozatát jobban kedvelték. Néhány év alatt azonban a gyülekezet teljesen áttért az új könyvre, megszűnt a szövegváltozatok miatti kavargás. (Azon akkor mulattunk jól, amikor a falu másik, a baptistánál „fiatalabb”, de nagyobb gyülekezetével, az evangéliumi pünkösdiel közösen istentiszteletet tartottak, pl. az imahetekken mi az új szöveget, a pünkösdiel rendszerint a régivel énekelték. A szöveg- és dallameltérések így identitásjelzőkké is váltak, pedig egyébként a két közösség énekanyaga között jelentős volt az átfedés.)

Közben gyakorlatilag saját magam (néhány fogást a zenei mindenestől ellesve) megtanultam harmóniumon játszani a négyszólamú letéteket. Így esett, hogy kilencéves koromban, egy nyári vasárnap délutáni istentiszteleten, amikor a gyülekezet nagy része, így a harmonisták is valahol látogatáson vagy talán a tahi táborban, a baptista közösség konferenciatelepén voltak, s az első énekek még kíséret nélkül mentek, nagy nógatásra (pedig igen szerettem volna) kötélnek álltam, s az utolsó énekhez odaültem a hangszerhez. Kérésemre a 397-es éneket énekeltük: „Ó, mily hű barátunk, Jézus”. A záró, énekelt, mintegy-liturgikus „Ámen” után a felindultságtól kirohantam a legközelebbi ajtón. Mindenesetre attól kezdve a közelmúltig rendszeresen kántorkodtam.

Az iskolában, szakképzett tanárok híján, a zenei írás-olvasás elsajátítása gyakorlatilag nem létezett. Az énekórákon, ha nem tartottak helyette más órát, fülhallás alapján tanítottak néhány népdalt és mozgalmi nótát. Énekkar nem volt, az iskolai ünnepélyekre az egyetlen, jobb neveltetésben részesült tanítónő évek során mindig az „Áll egy ifjú nyírfa a réten” kánont tanította be a lányoknak. Otthon rádióból csak híreket és hasonlókat hallottunk, ha volt is zenei adás, ösztönzést nem kaptam a zenehallgatáshoz: a puritán vallási környezetben a világi zene hallgatása (különösen az opera) gyakorlatilag bűnnek számított. A vasárnap reggeli orgonamuzsikán és egy Albert Schweitzerről szóló megemlékezésen kívül semmire nem emlékszem. Hangversenyre, Budapestre, soha nem jutottunk el. Felsőtagozatos korunkban az énektanárnő egyszer (csak egyszer) meg akarta mutatni a „Péter és a farkast”, de a lemezjátszó nem működött. Nyolcadikos koromban régebbi alsótagozatos tanítónőm rendszeresen hívott éneket tanítani az osztályába, hiszen akkorra már zeneileg képzettnek számítottam. Tízéves voltam ugyanis, hogy nagybátyám fölvitt Budára, megmutatni egy nagy tekintélyű baptista zenésznek. Beharka Pál volt az. Ő javasolta a szüleimnek: írassanak be zeneiskolába Pesten...

Sokan voltunk, akiknek —szegényen, a magas zenét illetően kulturálisan is szegénységben, világi éneklési alkalmak híján az akkor még valamelyest élő népzeneától, de a könnyűzenétől is elzárva— a zene lényegében egyet jelentett az egyházzenevel, leginkább a gyülekezeti énekkel. Ezért nem volt mindegy, hogy mi az az anyag, amelyet a gyülekezet énekelt. S hogy pedig ez alapvetően nagyon nemes, a lehetőségekhez képest a legnemesebb anyag volt, *A hit hangjai* 1960-as kiadása bátor szerkesztőinek az érdeme. Akik aztán —közülük elsősorban az e lapszámban ünnepelt— minden alkalmat megragadtak, minden jó eszközt, akár ravaszságot, jó humort is igénybe vettek, hogy az énekeskönyvet átültessék a gyakorlatba. Járták az országot, odafigyeltek a kis gyülekezetekre is, és odafigyeltek a legkisebb tehetségre is. Ennek köszönhető az is, hogy a baptista háttérű hivatásos zenészek (énekesek, zenetanárok) a közönség létszamarányához képest évtizedek óta többszörösen felül vannak reprezentálva a magyar zeneéletben.

Személyes ügyemnek éreztem tehát, hogy mi lesz a sorsa a baptista egyházzeneinek, mindenekelőtt az énekeskönyvnek, s kívülállóként is mint hálás örökös kívánok hozzászólni a *Baptista gyülekezeti énekeskönyv* megítéléséhez.

*

Már a névváltoztatás pusztja ténye is aggodalommal tölt el: nem jelent-e törést egy komoly hagyományban — még ha esetleg nem is lett volna több az indítéka, mint hogy első látásra kifejezze a sajátos felekezeti szempontok érvényét? *A hit hangjai*, a magyarországi baptisták első reprezentatív, országos elterjedtségű énekeskönyve 1905-ben jelent meg. 700 éneke a német baptisták *Glaubensstimme* című gyűjteményének átvétele és fordítása; a függelékben közölt 68 további ének az angolszász-amerikai evangelizációs (ébredési) énekekből való válogatás.³ Az 1849-ben megjelent *Glaubensstimme für die Gemeinde des Herrn* a német baptisták első énekeskönyve volt: a német baptizmus egyik korai vezető személyisége, az irodalmilag is sokoldalú és termékeny Julius Köbner⁴ lelkész szerkesztette alapvetően klasszikus evangélikus korálokból és a XVIII. századi pietizmus énekterméséből. (Bizonyos, ide sorolható irányzatok, mint a herrnhuti testvérközösség, kegyességi tendenciáikban és a szabadegyházi, gyülekezeti egyházszervezet tekintetében is a baptizmus előfutárainak tekinthetők.) Köbner saját énekeiből is számosat fölvetett a gyűjteménybe.

³ Jobbágy István, *i.m.* 52.

⁴ Köbner 1806-ban született egy rabbi gyermekeként. Rézmetszőnek tanult. 1826-ban Hamburgban csatlakozott az evangélikus egyházhoz. 1835-ban ismerte meg a Gerhard Oncken (1800–1884), a kontinentális baptizmus megszervezője által alapított hamburgi gyülekezetet, s 1836-ban újrakeresztelkedett. Nem sokkal később prédikátor lett, Hamburgban, Wuppertal-Barmenben, Koppenhágában és Berlinben működött. Számos hitvédelmi és gyakorlati írást, egy hosszabb didaktikus verset és számos gyülekezetiének-szöveget írt. Søren Kierkegaardtól is fordított.

A *hit hangjai* IV. kiadásának szerkesztői (1937) jelentős mennyiségű „modernebb”, könnyebb stílusú, részben már éneklapokon, karénekes kiadványokban terjesztett angol-amerikai énekanyagot emeltek be, majd az 1943-as V., négyzólamú kottás kiadásban, melynek egy összefércelt borítójú példányát nagyanyámtól örököltem, az énekszám indokolt, radikális csökkenése (806-ról 630-ra) az értékes anyag rovására ment végbe. A további kiadások egészen az 1960-as IX.-ig változatlanul hozták ezt a színvonalat.⁵

Helyesen jegyzi meg Dobszay László —akinek népénektörténeti összefoglalását az énekanyag áttekintése érdekében a továbbiakban követni fogjuk—, hogy a reformkiadás „csak nevében azonos elődjével. [...] a felekezeti sajtóságok megőrzései mellett is e könyvvel a baptisták kiléptek zenei elszigeteltségükből, s jelentős lépést tettek meg a magyar protestantizmus énekhagyományainak integrálására.”⁶ Hozzátehetjük ugyan, hogy a *Szent vagy, Uram!* közvetítette római katolikus dallamok beemelése még bátrabb (és utólag igazolódott) lépés volt,⁷ de valóban a magyar protestáns énekanyag (beleértve a szövegek és a kulturális és érzelmi vonzatok tekintetében mintegy magyarnak számító genfi zsoltárokat) tömörszerű mennyiségben, ezért stílust meggyökereztetni képes hatékonysággal való fölvétele volt a legfontosabb lépés.⁸

A magyar protestáns egyházak XX. századi reforménekeskönyveinek gyakorlatához való kritikátlan igazodás azonban a dallam- és ritmusalakok tekintetében 45 éve hiába tűnt friss szemléletűnek, korszerűnek, tudományosnak, ökumenikusnak, valószínűleg nem volt mindenestül bölcs döntés. Részletes későbbi megfontolásaimat itt elővételezve utalok az evangélikus korálok „eredeti” metrikus alakjainak következetes érvényesítésére (az *Erős vár a mi Istenünk* kivételével), a genfi zsoltárokban pedig a metrikus alak mellett a diézis elkerülésére (mindkettő Hasper és Csomasz Tóth Kálmán szellemében történt). Napjainkban legalábbis a diézis tekintetében tudományosan és az „éneklő nép füle” által is követelt korrekció folyik a református egyházban, s ez mutatja, hogy itt a baptista szerkesztők túlzottan előrefutottak. Látjuk majd az óvatos —helyes— visszamódosító lépéseket a *Baptista gyülekezeti énekeskönyv*-ben is. Nagy kérdés, megérte-e az a törés, amelyet a korábban jól ismert korálok és genfi zsoltárok áttanítása–áttanulása 1960 után okozott.

⁵ Jobbágy, *i.m.* 181.

⁶ *A magyar népének I.* Veszprém 1995. 25. Az énekgyűjteményt alapvetően pozitívan ítéli meg Csomasz Tóth Kálmán is: „Az új baptista énekeskönyv”, in *Theologiai Szemle* Ú. f. IV (1961) 305–307.

⁷ Ezek az énekek a későbbiekben akkor is kifejezetten „katolikusnak” minősültek, ha szövegük nagy részben —többször már korábban is— a felismerhetetlenségig átdolgozást szenvedett el (*A keresztfához megyek*, HH 69), vagy új alkotás lévén a dallam csak hordozta a kifejezetten ráírt (*Keresztyének zengjétek*, HH 181, *Aratókat hív az Úr*, HH 381) vagy rá alkalmazott (*Föl mindnyájan, testvérek*, HH 362, *Jer, menjünk hál'adással*, HH 420) szöveget — adott esetben szövegét tekintve az eredetivel (mint itt: *Keresztyének, sírjátok*) „hangulatilag” szöges ellentétben.

⁸ Az énekanyag származás szerinti összetételét ld. Jobbágy István, *i.m.* 317.

Dobszay, miközben ismét leszögezte, hogy „a baptista énekeskönyv tiszteletet parancsoló bátorsággal kereste az egyensúlyt a felekezeti hagyomány megtartása, annak kritikája és az egyetemes énekkincs befogadása között”, a jövőt illetően azt tanácsolta, hogy „a későbbi átdolgozások e ponttól már ne lépjenek vissza, sőt inkább előre menjenek ezen az úton.”⁹

Az énekeskönyv átdolgozóinak (ha átdolgozás és nem új könyv szerkesztése az egyház által kitűzött feladat), alapvetően a meglévő anyag megrostálását — ezzel az újnak való helykészítést — és új, értékes énekek beemelését kellett elvégeznie.

A válogatást, ha külső szempontok — pl. az „egész” elvetése — nem jelennek meg, általában két tényező indokolja. Egyrészt számos dallam és számos szöveg nem tud meggyökerezni — vagy azért, mert az idők során kiderül, hogy nem eléggé illeszkedik az énekanyagba (pl. túl egyedi, kevés ahhoz, hogy egy stílusréteg része legyen), vagy mert fölösleges (túl sok ének esik egy rövid időszakra, ritka alkalomra), vagy jobb is, ha nem gyökerezik meg — mert nem eléggé értékes. (Máskor a ritka használat miatt nincs mód a rögzülésre. Ilyenkor indokolt lehet új szerep keresése a dallamhoz.) Másrészt előfordul egyegy dallam „széténeklése” is: *A hit hangjai* egyik hamar belátható hibája volt, hogy néhány dallamhoz nagyon sok (akár tízen fölül) szöveg kapcsolódott. Az 550 szöveghez 325 dallam tartozott, ami önmagában még nem volna rossz arány, de a dallamok megoszlása igen egyenlőtlen (néhány, egyébként általában erősen egyedi dallam túl nagy terhet hordozott a legkülönbébb tematikájú szövegek miatt, amire éppen jellegzetessége miatt nem volt alkalmas), másrészt az általában klasszikus korálokra és genfi zoltárookra írt szövegek nagy része a XVIII. századi pietista vagy felvilágosodott lelkiséget (néha kifejezetten a költőietlenséget, száraz didaktikusságot) képviselte, vagy éppen legújabb kori költemény. Bár művelt, jó ízléssel bíró szövegírói kollégium dolgozott az új verseken s a modern énekszövegírás lehetetlenségét megcáfoló módon időtálló szövegek is születtek, aligha volt várható, hogy minden új költemény kiállja negyven év próbáját. (Ennek figyelmeztetnie kellett — volna — az új énekeskönyv összeállítóit is arra, hogy nem szabad kiérleletlen új anyagot nagy mennyiségben „ráereszteni” a gyülekezetekre.)

Az énekanyag részbeni „elhasználódása” összefügg a baptista istentisztelet alkatával is. Dobszay fölteszi a kérdést: „nem tudom megítélni, mennyire válik nyitottá a baptista istentisztelet a liturgia új (vagyis ősbibb), dramatikus felfogása irányában. Ha igen, ennek a zenében is tükröződnie kell...”¹⁰ A válasz — egyelőre — egyértelműen nemleges. S ez nem csak az énekválasztást befolyásolja, hanem azt is, hogy a túlzott igénybevételnek kitett és ezért időről időre megkopó strófikus-metrikus gyülekezeti énekre hárul az a feladat is, amelyet (jobban, kopás nélkül) a liturgikus ének láthatna el.

(Folytatjuk)

⁹ Ld. Dobszay, *uo.* 206.

¹⁰ Uo.